

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!
Ett årsabonnemang kostar 150 kr

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 130:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 VARA

E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com.
Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 6

Årgång 73

2018

Tomten. Gårdstomten avnjuter sin årslön, den traditionella julgröten, tillsammans med katten och hästen. Ett tomttemotiv, skapat av illustratören och konstnären Jan Bergerlind – vår profil i detta nummer. © Jan Bergerlind.

Julagresen förr och nu, sidan 9
90-årsjubileum i Skölvene, sidan 10
Profilen Jan Bergerlind i Hyssna, sidan 14
Skrivardag i Vara, sidan 17
Hänt på bögda – sidan 19

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna
Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Sätt igång! Berätta din historia!	4
Om alla säger fel, blir det rätt då?	5
S:t Nikolaus och tomtar på loftet	6
Vem har Årets Hembygdsbok?.....	7
Sillsexa i Tämta	8
Julagresen förr och nu	9
90-årsjubileum i Skölvne	10
Vem blir Årets Hembygdsförening?	10
Hemvändardag i Fredsberg	11
Kulturarvstrappan i Tierps kommun	12
Profilen Jan Bergerlind – illustratör och konstnär	14
Kontakta valberedningen	16
Vikten av bra kommunikation	16
Skrivardag i Vara	17
Hänt på bögda	18
Isa av Lygnern.....	20
Min skolbänk	21
Julhälsning	22
Från skolans värld.....	23
Redaktionen	23
Tomtefamilj i Åsle Tå	24

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Norra Bergvägen 16 B,
541 32 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Strands Grafiska i Vårgårda AB.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

Västergötlands Hembygdsförbund

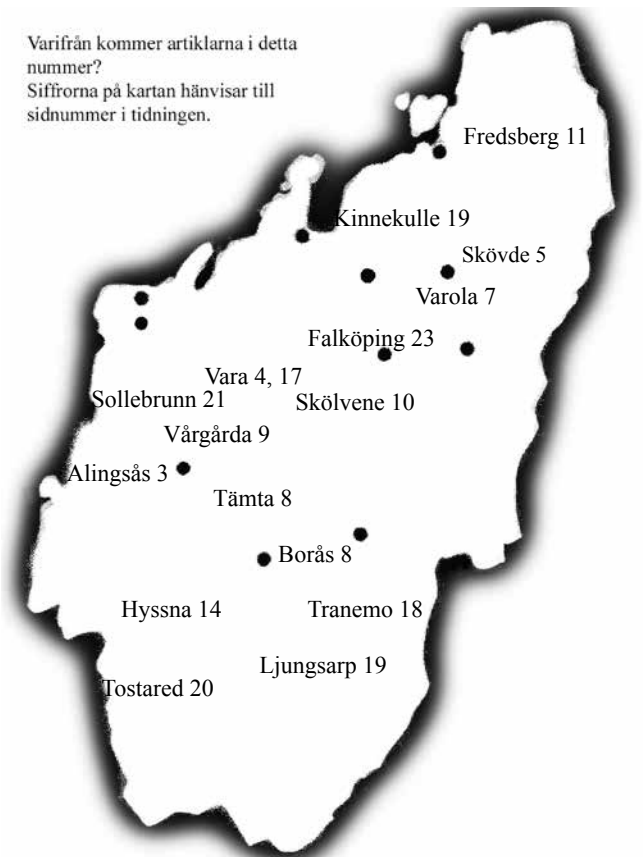
Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.

Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 72

Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2017 150:-

Vari från kommer artiklarna i detta nummer?

Siffrorna på kartan hänvisar till sidnummer i tidningen.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på tio personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre (se sidan 23) som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex nr av Västgötabygden per år.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdagar 9–15 eller e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

I det här numret är vi 20 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Ordföranden har ordet ...

Stark hembygdsrörelse

I den enkät som skickades ut till alla hembygdsföreningar 2017 svarade två av tre föreningar. Nu kommer en likvärdig enkät ut runt årsskiftet (december – januari) och det är min förhoppning att vi får ett ännu högre svarsresultat denna gång. Enkäten tar upp frågor om omfattningen på vår verksamhet (medlemmar, aktiviteter, arrangemang) och är till stor nytta när vi söker bidrag såväl till Västra Götalandsregionen som på riksplan.

I Västergötland är vi 224 föreningar med 39 500 medlemmar och vi ökar med antalet föreningar men minskar något i antal medlemmar.

Vi lägger tillsammans ned 335 000 arbetstimmar ideellt i föreningarna och genomför allmänna arrangemang med drygt 300 000 besökare. Glöm alltså inte av att fylla i enkäten och skicka tillbaka den vid årsskiftet, då detta är viktigt att vi får siffror på all vår verksamhet.

Glädjande är att vi även noterar 2 735 barn och ungdomar under 26 år som medlemmar (oftast som familjemedlemmar).

Vid årsskiftet kommer vi även att ge ett pris till de föreningar som ökat mest i sitt medlemsantal mellan 2017 och 2018. Pengarna kommer ur Tengelandsfonden och när ni rapporterar barn och ungdomar som medlemmar så räknas de dubbelt.

Vi rekommenderar att fler föreningar inför familjemedlemskap, då vi har en kraftig mytbildning att hembygdsrörelsen bara består av ålderstigna medlemmar. Ni bör då ha en medlemsmatrikel, som tar upp namn och födelseår för barn och ungdomar. Det är ingen avgift till riks- eller distriktsförbund för denna kategori.

Nyhetsbrev och e-postadresser till er i föreningarna

Distriktsförbundets styrelse har börjat ge ut ett nyhetsbrev till de e-postadresser, som levererats in till oss (eller per post till dem som saknar e-post). Nu visar det sig att det är många som inte öppnar sin e-postbox och att vi bara har en adress till föreningen. Anmäl därför till vårt kansli i Vara fler e-postadresser till er styrelse och se till att de är aktiva.

Brandsläckare som återbäring

Vi vill tacka Stig-Åke Andersson, som organiserat återbäringen i vår hembygdsförsäkring (via Länsför-

säkringar) och i sitt garage haft mellanlagring av 192 brandsläckare. De flesta har nu kommit ut på hembygds gårdarna och vi tackar för återbäringen.

Hemsidan ska aktiveras

Alla föreningar skall nu aktivera den nya hemsidan! Vi har ju fått en ny hemsidesportal för både bygdeband och hembygd.se. Passa på att se till så att det kommer in aktuella uppgifter på den nya sidan.

Prismavg innebär betydligt mer

Vi har tillsammans med de andra kulturavsvförbunden haft en samverkansdag i Prisma. Denna består av att samla in digitala berättelser från tiden 1850 till idag för att se samhällsutvecklingen men även utveckling av Småskaliga besöksmål, Gemensamma arrangemang och Folkhemsturer.

Grattis Vårgårda och Herrljunga!!

Hembygdsföreningarna i Vårgårda och Herrljunga kommuner har tillsammans med Västarvet och kommunerna planerat en Arenavecka (28/9 till 7/10).

Jättefina arrangemang (11 st), som avslutades med ett gemensamt natur- och kulturrally, då alla hade öppet samtidigt. Nu finns allt detta dokumenterat på film, till vilket man har fått ett beviljat bidrag.

God Jul och ett Gott Nytt verksamhetsår 2019!

*Sven-Åke Mökander
ordförande i
Västergötlands
Hembygdsförbund*

Sätt igång! Berätta din historia!

Vid hembygdsförbundets skrivartreff på Vara Folkhögskola den 6 oktober 2018 informerade Jessica Bergström från Västarvet om den digitala plattformen *prismavg.se* (Prisma Västra Götaland).

Låt din berättelse gå till historien!

Så låter uppmaningen i Prisma Västra Götalands folder om den nya digitala samverkansplattformen som växt fram under tre år inom projektet Industrimuseum Västra Götaland.

- Vad handlar det då om?
- Räcker det inte med Bygdeband?

I **Bygdeband**, som drivs av Sveriges Hembygdsförbund, hittar du över en miljon platser, gårdar, personer, bilder och dokument. Bygdeband är hela Sveriges enda rikstäckande webbplats för lokalhistoria. Bakom materialet står mellan 600 och 700 hembygdsföreningar och deras medlemmar.

I **prismavg.se** pekar man på Västra Götalands omvandling under industrialismen från 1850 och fram till nutid. Ett missförstånd uppstår inte sällan att det enbart handlar om industrihistoria, men i begreppet ”industrialismen” ingår hela samhällsomvandlingen.

Helt enkelt hur tiderna har förändrats från mitten av 1800-talet fram till våra dagar.

Här ingår exempelvis skolans, olika näringars och samhällsinstitutioners utveckling.

Berätta om skolan eller sjukvården

Hur var det när du gick i skolan, fick ni gröt till lunch? Hur var chefen på din första arbetsplats? Hur var det att vara springpojke hos Konsum? Hur var kamratandan i

Prismavg.se
Jessica Bergström
Västarvet berättade
om prismavg.se

gjuteriet? Hur gick det till när doktorn kom på hembesök när du fått öroninflammation?

Just sådana minnen kan vara berättelser som passar att lägga in på *prismavg.se* – plattformen för alla som är intresserade av industrisamhällets kulturarv.

Om museer, intresseföreningar och andra delar med sig av sin kunskap om vår samhällsutveckling kan vi tillsammans göra historien levande.

I vår del av landet finns mängder av platser och besöksmål, som på olika sätt visar vårt kulturarv.

Prisma Västra Götaland arbetar för att öka samverkan mellan dessa och stödja den småskaliga besöksnäringen.

OBS! **prismavg.se** kan använda såväl texter som bilder, filmer och ljudinspelningar för att presentera sitt innehåll.

Om du vill vara med och berätta eller lägga in bilder hör av dig till Jessica Bergström, Västarvet.

jessica.bergstrom@ygreion.se

Prisma Västra Götaland har en redaktion som kan stödja dig i arbetet. För den som är intresserad av att själv lära sig hur man publicerar sitt material så finns möjligheter att gå på någon av de informations- och arbetsträffar som ordnas i mindre grupper.

Kontakta webbredaktionen: *info@prismavg.se*

Berätta i din lokala hembygdsskrift!

Det har hänt mycket under andra halvan av 1900-talet, som vi borde berätta om. Den tekniska utvecklingen inom exempelvis telefoni-, dator- och TV-branschen har gått rasande snabbt. Hur var det när televisionen endast hade en programkanal eller när lördagsnöjet bestod av Hylands hörna? Om du inte besökte lördagsdansen i bygdegården, förstås.

Det finns mycket att minnas och skriva in i vår hembygdshistoria.

Som redaktör för Billingsbygden händer det inte sällan att jag får ett telefonsamtal liknande den här frågan:

– Har du kvar någon bok från 1986 eller 1989? Du förstår att min farmor har skrivit en artikel om morfars födelseby i ett av de numren, och nu är hon borta och jag tänkte aldrig på att fråga henne om livet där.

Om vi har tur finns boken kvar hos mig eller på något antikvariat.

Glöm inte att berätta din historia! Dina barnbarn är kanske inte intresserade nu men desto mer om 20–30 år.

Monika Moberg

Om alla säger fel, blir det rätt då?

Språkprofessorn emeritus Lars-Gunnar Andersson vid Göteborgs universitet föreläste inför närmare 120 personer i Skövde stadsbibliotek en måndagskväll i oktober.

Lars-Gunnar Andersson, professor emeritus vid Göteborgs universitet och språkexpert under 16 år i radions P1-program Språket, besökte nyligen stadsbiblioteket i Skövde. Medarrangör var Skövde Hembygdsförening.

Lars-Gunnar Andersson beräknar att det under 16 år kom ca 80 000 brev och e-post till programmet. Många var upprörda över språkets utveckling. Om rätt och fel.

Men det är inte språket som är fel utan om hur vi människor lär oss vad som är ”rätt” eller ”fel”. Lars-Gunnar förklarade hur han själv under åren fram till studenten format sitt språk och fått lära sig hur det ska låta. Man tycker att det språk som då utvecklats är ”det rätta och riktiga”.

Han visade på några av de brev som inkommit till Språket. Många handlade t ex om frågan som finns i rubriken; Om alla säger fel, blir det rätt då? Om t ex **var** kommer att ändras till **vart** i Svenska Akademiens ordlista? Troligtvis inte, som det ser ut nu.

Lars-Gunnar Andersson gav exempel på en rad ord som under åren fått en ny betydelse. Snedseglare är en segelbåt eller ett fartyg med snedsegl. Det kallas även en person som hamnat snett i livet.

Ett modeord är aktör. En sådan uppträder t ex inom ekonomiområdet på den privata eller offentliga mark-

naden. Den egentliga betydelsen är en person som agerar på en teaterscen.

Nu är det vanligt att en text innehåller ordet **knappt** istället för **näst**. Knappt betyder snålt, otillräckligt.

Häftigt, grymt, sjukt och fett har blivit förstärkningsord. I västsverige används ofta dialektalt **gör** i termer som görbra eller görsköj. Men gör är ursprungligen inälvor. Språket förändras vare sig vi gillar det eller inte.

– Vad säger ni om uttrycket ”min sjuttioåriga flickvän” frågade vår föreläsare.

Det tyckte flera i publiken var olämpligt, även Lars-Gunnar. Men vad säger man istället? Kanske ”käresta”.

Nu får man i alla fall börja en mening med ord som ”Och” och ”Men”. Det bekräftade språkprofessorn.

Hjälperbet **skall** bör inte användas i dagens texter, utan använd istället **ska**.

Lars-Gunnar Andersson poängterade: ”Om du är osäker, gå in på www.svenska.se.”

Där finns Svenska Akademiens ordböcker. Du kan söka i tre olika böcker; **SAOL**, koncentrerad ordlista med 126 000 ord, **SO**, beskrivningar av 65 000 ord och **SAOB**, historisk ordbok med 500 000 ord.

Monika Moberg

Sankt Nikolaus och tomtar på loftet

En akvarell från 2008 av Börje Brorson.

Bilden ovan med undantag för de spröjsade fönstren påminner om min barndoms ladugård. Hästen, katterna, hundarna, småfåglarna och loftet ovanför. En detaljrik bild med mycket att utforska.

Bildens tomtar är förmodligen gårds- och arbets-tomtar, som vaktade hus och hem. Och småtomtarna på loftet övervakar scenen och lär av di gamle. Men nog ser de ut att ha några hyss på lur. Så brukade vi barn också sitta för att en stund senare pillra ner lite bôs i springorna mellan bräderna och sedan höra en djurvårdare svära en ramsa och se hur han fick klia sig i huvudknoppen.

Gårdsmoran såg till att koka och ställa ut gårdstomtens årslön på trappan, dvs gröten. Kanske fick hon hjälp av tomtemor. Det enda som knyter gårdstomten till julen är just gröten.

Den svenska jultomten med klapparna är en tämligen ny uppfinning, endast ett drygt hundratal år. Enligt Jan-Öjvind Swahn, folklorist och docent i etnologi, är jultomten ”en besynnerlig bastard”. I Den svenska Julboken, utgiven av Bokförlaget Bra Böcker 1993, berättar Jan-Öjvind om denna märkliga figur.

Sankt Nikolaus

Den helige Nikolaus däremot föddes i handelsstaden Patara någon gång omkring år 270 eller 280 e kr. Denna stad var grundad av grekerna och huvudstad i landet Lykien, inte så långt från dagens semesterparadis Anta-

laya. Hans familj var förmögen och Nikolaus blev känd för sin givmildhet (jämför tomten med klapparna). När och var han blev präst är okänt, men han lär ha studerat i Palestina och Egypten. När han återkom till Lykien utnämndes han till biskop i staden Myra. Idag återstår endast ruiner av denna stad, men i dess närhet ligger den turkiska staden Demre, vars invånare lär leva gott på turister som vill se ”jultomtens grav”.

Nikolaus levde i en orolig tid, men han hann delta i det brömda kyrkomötet i Nicaea, bli känt för den niceanska trosbekännelsen. Den 6 december någon gång i mitten av 300-talet (det förekommer olika årtal) insomnade Nikolaus för gott. Han vördas som helgon i bl a den katolska kyrkan. Han ses även som skyddshelgon för företrädesvis sjömän och fattiga barn.

I och med reformationen på 1500-talet och Gustav Vasas och Luthers tid, då katolska helgon var impopulära, blev Nikolauspresenter till hans helgondag den 6 december illa sedda. I andra länder som t ex England var man mindre nogräknade och där lever Santa Claus kvar. I Tyskland blev han ”julgubbe”.

Under 1800-talets andra hälft började tyska och engelska företag överösa oss svenskar med julpynt, julkort, bokmärken, annat julkrams och rödklädda Santa Clausar och vi kunde inte värja oss mot den importerade julgubben, som snart blev vår svenska jultomte.

Monika Moberg

Vem har Årets Hembygdsbok

Hembygdsvårslsen ger ut ett stort antal skrifter varje år. SHF ser ett behov att lyfta statusen för denna litteratur. SHF har därför instiftat ett pris för hembygds litteratur. Med priset vill SHF främja kvalitet och skapa positiv uppmärksamhet. Pristagaren utses av en jury och boken presenteras i slutet av 2019. Priset ges till en bok, utgiven under det senaste året, 2018, och ska ha getts ut av en hembygdsförening eller i samarbete med en hembygdsförening, som ska vara ansluten till ett regionalt hembygdsförbund och SHF.

Om boken är en samproduktion mellan en författare och en hembygdsförening ska det stå angivet i bokens produktionsuppgifter. Juryn ska värdera forskningsinsatsen och de litterära kvaliteterna i presentation och gestaltning.

Priset tilldelas föreningen om det är en antologi eller författaren om det är en enskild författare till boken och består av ett diplom och 10 000 kr.

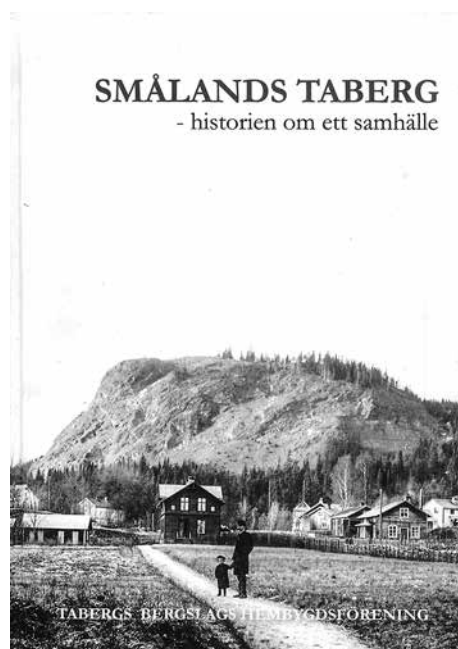
Bilder från Hyssna blev utsedd av Västergötlands Hembygdsförbund vid årsstämman i Habo och nominerad till Sveriges Hembygdsförbund tillsammans med tolv andra hembygdsböcker från hela Sverige.

Sänd in bokförslag till VHF

Hembygdsföreningarna lämnar förslag till de regionala hembygdsförbunden.

För att få del av möjligheterna till utmärkelsen vill Västergötlands Hembygdsförbund ha in nominerade bidrag, senast den 15 februari, 2019.

VHF ser fram emot att få ta del av många bra böcker och god hembygds litteratur.

Årets Hembygdsbok 2017 i Sverige blev Smålands Taberg – historien om ett samhälle, utgiven av Tabergs Bergslags Hembygdsförening. Prisutdelning i november 2018. Förf: Kjell Johansson och Bengt-Olof Joakimsson.

Om ni har frågor hör av er till Eva Mann på kansliet, tel 0512-105 50, e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com eller gör ett besök på Badhusgatan 13 i Vara.

Skicka er hembygdsbok och ert bidrag till:
Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15,
534 21 Vara.

Referat välkomna

Tack för att ni sänder in referat från era hembygds möten ute i landskapet. De är alla välkomna, men sänd gärna in dem i ett bifogat word-dokument, i ett True office-dokument eller i en pdf-fil. Dataskrivna dokument, som skrivits ut på skrivare och inskannats som en bild och bifogats e-posten blir svårslästa förutom att de måste skrivas in manuellt. Skriv under med textförfattarens namn och förening. Bifoga foton separat, gärna med bildtexter. Om man inte har möjlighet att skriva via dator och e-post, skriv tydligt för hand och sänd in per post. Adresser: Se sidan 23. Tack på förhand!

Redaktionen

Uppsnappat i Varola

Kurt Persson och Jan-Olov Harrysson i Varola-Vretens Hembygdsförening efterlyser gamla filmer från trakten då de vill se att de bevaras för framtiden. De har bestämt sig för att försöka rädda en kulturskatt. Genom filmerna kan man se hur Varola har förändrats under tiderna.

Super 8, Dubbel8, VH8, Super-VHS, Hi8, Mini-DV kan vara sådant som man letar efter. Meningen är att man ska samla in och titta igenom och sedan digitalisera gamla hemmafiler för att bevara till eftervärlden.

Källa: Skaraborgsbygden.

Sillsexa med Evert Ljusberg

LTämta Hembygdsgård, som ligger utmed riksväg 42 mellan Vårgårda och Borås, kan det hända lite av varje. Ungefär vartannat år spelar man lokalrevy där både författare och aktörer tillhör lokalbefolkningen. En av föreningens medlemmar gillar att laga mat och för några år sedan höll han en kurs i hur man lagar till sin egen julsill. Kursen avslutades med en sillsexa.

En lördagskväll i mitten av oktober inbjöd Tämta Hembygdsförening till sillsexa i Hembygdsgården utan att den föregåtts av någon kurs. Den här gången hade Roland inhandlat 200 stycken sillar som han under några dygn tillagade enligt konstens alla regler och på bordet den här kvällen serverades det potater, matjessill, gravad Branteviks sill och för dem som inte tål sill fanns det kassler.

Att Roland lyckats väl med sitt arbete framgick tydligt för många var framme vid bordet flera gånger och sillen tog slut.

Sillsexa i Tämta. Evert Ljusberg roade sin publik med både historier och sång.

Pratglad gäst

Trubaduren och historieberättaren Evert Ljusberg var kvällens underhållare. Att många minns Evert Ljusberg från TV framgick tydligt, över åttio personer satt bänkade runt borden.

Ibland sjöng Evert acapella, ibland till eget gitarrackompanjemang och han kunde till och med spela fast han inte hade något instrument. Sin repertoar hämtar han från sina gamla polare Cornelis Wresvijk, Fred Åkerström och Stefan Demert för att ta några exempel.

Det blev mer prat än sång och han återkom ofta till samarbetet i TV-rutan med Margareta Kjellberg.

Evert föddes i Härjedalen 1946, flyttade till Jämtland så småningom och flyttlasset har gått runt i landet, men sedan några år är han västgöte och bor på Kinnekulle. Han klarade galant att berätta historier på skånska, småländska, värmländska, västgötska, men när man berättar en rolig historia på göteborgska heter det vits, inte historia, lärde han sina åhörare.

Han avslöjade att allt som han berättar inte är helt sanning och man kan väl också konstatera att han inte alltid är så snäll och han påstod själv att allt lämpar sig inte för barn.

Att Evert Ljusberg var en uppskattad gäst märktes på många applåder och att det var gott med kaffe och skorpor i pausen gick heller inte att ta fel på, så Tämta Hembygdsförening med Roland Sandgren i spetsen hade gjort ett fint jobb.

Leif Brunnegård

Medlemsvärvarävling

Tengelandsfonden och Hembygdsförbundet utlyser nu en medlemsvärvarävling under 2018 (avläses den 31 december), där den hembygdsförening som ökat mest i antalet medlemmar under året vinner 2 500 kr. Den förening som blir tvåa får 1 000 kr. Antalet registrerade medlemmar, som är under 25 år, räknas som två. Prisen delas ut vid Hembygdsförbundets årsmöte i maj 2019.

Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar 150 kr att få hem sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (föreningen beställer t ex till hela sin styrelse) är priset 130 kr per prenumeration.

Anmäl till vår kanslist **Eva Mann**, 0512-105 50. Badhusgatan 13, Box 15, 534 21 Vara. Eva arbetar deltid och träffas på kansliet varje helgfri torsdag, 09.00-15.00. E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Julagresen förr och nu

”Va ente rädder lelle nassen, dä är inget falit”. Teckning av Börje Brorson.

I mi barndom, då slakta di julagresen hemma på ställena. Undra va hälsovårfsfolk te nuförtia sulle töckt um di sett hur dä geck te då. Di sulle nog svemmat å. Men folk mädde bra på den tia. Å inte hade barna en massa allergier heller. Di gamle tantera sa allti, att lite skit rensar magen. Mä tia försvann di gamle slaktara i socknera. Bönnera skecka julagresen te slakterit. Sen beställde di hem en halver gres eller en part ifrå slakterit. Ätter noka dar skecka slakterit ena löda eller två te affärn i sockna. Dit sulle di ju mä varera sum handlarn hade beställt, så dä passte ju bra. Men nu ä dä inte många bönnere sum för upp en julagres å skeckarn te slakterit. Nu får bönnere köpa julskinka å julkôrven precis sum um di vore stabor.

Tänkar från bögda

Trikiner

När vi språkar um julagresen, kom ja å tänka på en vetrinär, sum för noka år sen for runt å hjälpte bönnere. Hjälpsammer å redi va han, å prata ena stunn hann han mä. En kväll sto han å språka mä en bonne ute på lagårspan ätter besöket i lagårn. Men rätt sum dä va sa han ”Nähä, nu måste ja ge mäk å. Ja sa hämta en gresapart i era grannsocken före jag åker hem”. Bonnen ble la lite förvånater å sa ”Sa Du hämta en part hos en bonne? Ä du inte rädder för trikiner?”. Då skratta vetrinärn å svarte ”Di ende trikiner sum ja känner te sen ja ble vetrinär, dä ä di sum dä står um i tinningera veckera före jul. Go jul på däk”. Å så for han å hämta sin part.

Ja önskar däk Go Jul mä!

Håkansson

90-årsjubileum i Skölvene

I Skölvene Bygdgård firade Skölvene Hembygdsförening sina 90 år. Ett 75-tal personer hade kommit för att delta i festligheten. Eftermiddagen inleddes med mingel, då man bjöd på äpplemust. I stora salen underhöll Lars-Eric Frendberg med sång och musik. Därefter blev det servering av mat. Efter maten talade sekreteraren i Västergötlands Hembygdsförbund Jan Henry Svensson och gav även föreningen ett diplom för sina 90 år. Föreningen är den äldsta i Herrljunga kommun och en av de äldsta i Västergötland. Därefter uppvaktade andra hembygd-föreningar. Joakim Källman höll ett litet tal om vad en hembygdsförening betyder för bygden och bygdens folk.

Efter detta utnämndes Göran Larsson, föreningens eldsjäl, till hedersmedlem. Nu bjöds alla att smaka de fina tårter som serverades, med kaffe eller te till. Vid detta tillfälle underhöll åter Lars-Eric Frendberg.

Blommorna, som stod på borden lottades ut, några glada vinnare fick med sig dessa hem. När de flesta hade fikat klart började filmvisningen. Tore och Inga samt Gun och Göran hade samlat filmer, som var tagna på VHS, till en DVD istället, vilket blev mycket uppskattat av de närvarande som gärna hade sett mer.

*Marianne Johansson
Skölvene Hembygdsförening*

Vem blir Årets Hembygdsförening?

Snart är det dags att anmäla sig till Årets Hembygdsförening. Utmärkelsen delas ut vid VHF:s årsstämma den 12 maj 2019 på Axevalla Folkhögskola.

Årets Hembygdsförening i såväl VHF som SHF blev Herrljunga Hembygdsförening, vilket ni har kunnat höra och läsa om i media. En utmärkelse som Herrljunga Hembygdsförening är väl värd. Läs vidare i Västgötabygden nr 4 2018.

Vad är det som gör er förening så unik? Berätta om er verksamhet och tala gärna om arrangemang och arbete som kan inspirera andra föreningar. Hur engagerar ni ungdomar och barnfamiljer? Hur gör ni för att alla ska känna sig välkomna?

Kort sagt, det handlar om det där lilla extra, det som finns hos så många föreningar, men som så sällan uppmärksammas.

Ansökan ska vara förbundet tillhanda per post eller e-post senast den 15 februari 2019.

Den förening som av Västergötlands Hembygds-

förbund får utmärkelsen Årets Hembygdsförening kommer också att nomineras till Årets Hembygdsförening på rikspanet.

Utmärkelsen delas ut av Sveriges Hembygdsförbund. Bedömningen kommer att ske med något eller några av följande fyra kriterier som grund:

- * Ställning i lokalsamhället – som mötesplats, betydelse för demokrati
- * Förmåga att arbeta med olika målgrupper – olika åldrar, kvinnor/män, intressen, integration
- * Bevarandeinsats – kulturmiljöarbete, samlingar, arkiv.
- * Förnyelse/utveckling – nytänkande som visar på möjlig framtid för hembygd-rörelsens arbete

I kommittén för Årets Hembygdsförening ingår Bengt-Göran Ferm, Torwald Åberg samt representant för Herrljunga Hembygdsförening, som fick utmärkelsen 2018.

Hemvändardag i Fredsberg

Vartannat år arrangerar Fredsbergs Hembygdsförening en hemvändardag i samarbete med Fredsberg – Bäcks församling. Dagen började traditionsenligt med skördegudstjänst i Fredsbergs kyrka, komminister K G Arvidsson predikade och Fredsbergs kyrkokör medverkade med sång under ledning av Karl Wikenstål. Under det att kören sjöng en gångtrall tågade man ut, då kunde de som ville besöka sin gamla skola, Fredsbergs skola (numera friskola) göra ett besök där, och övriga gick direkt till församlingshemmet. I församlingshemmet serverades sopplunch till ca 70 besökare. Efter lunch föräntades utrop i de två skolklasser som var särskilt inbjudna, årskurs 6 i Fredsbergs kyrkskola 1960, lärare Albert Lyrvall, och årskurs 3–4 i Bäcks skola 1955, lärare Knut Skoog.

Ulla Henningsson väger med våg som hänger på pekfingret och Kerstin Carlborg trillar piller. Foto Conny Green

Det nyöppnade apoteksrummet. Foto: Ulla Henningsson

Kerstin Carlborg informerade om att en folder tagits fram där projektet att rädda Backstugan i Vikängen beskrivs och att det finns möjlighet att skänka en gåva till stöd för detta ändamål.

Släktforskarföreningens Ola Nilsson och Kerstin Carlborg fanns på plats med sina datorer och kartor för att hjälpa besökarna att hitta sina rötter.

Med anledning av att hembygdsföreningen denna dag öppnade ett Apoteksrum i flygelbyggnaden, berättade Ulla Henningsson om hur man tillverkade läkemedel förr. Apoteksrummet har kommit till för att visa och bevara hantverket, samt de redskap som användes vid tillverkning av läkemedel.

Pillerbräda och nikt t ex (sporer från mattlummer som man rullade pillren i) kommer från Apoteket i Töreboda, och övriga redskap kommer från Sjukhusapoteket på Kärnslukhuset som slutade göra salvor, kapslar med mera under 1980–1990-talen.

Besökarna fick se hur man trillade piller och hur efterföljaren till dessa, nämligen kapslar, blandades och färdigställdes i kapselapparat. Suppositorier (stolpiller) fick gjutas i särskild gjutform. Salvor blandades i stora salvskålar och för att skrapa ned från kanterna användes spelkort från Öbergs kortfabrik – ”ruter knekt fick alltså arbeta med salva”.

Vågar fanns för olika vägområde, blyhagel användes för tarering dvs. att få jämnvikt på de båda vågskålarna när man t ex placerat den tomma flaskan som skulle fyllas. Minsta våg var den som hängdes på pekfingret med vägområde 0,04 g – 2 g.

Det fanns också möjlighet att besöka Erik Rud-rummet, Lantbruksmuseet och i Lanthandeln var det rea på sommarens karamellstrutar. Eftermiddagen avslutades med kaffe och äpplekaka.

*Ulla Henningsson
Fredsbergs Pastorats Hembygdsförening*

Elever från årskurs 3–4 i Bäcks skola 1955. Foto Conny Green

Kulturarvstrappan i Tierps kommun

Alla skolelever får uppleva det lokala kulturarvet

Under två höstveckor får Tierps alla grundskoleelever besöka olika kulturmiljöer i kommunen. Det sker varje år i samarbete med lokala kulturarvsföreningar. Syftet är att alla elever i kommunen ska få uppleva det lokala kulturarvet och känna stolthet över sin historia. Det är också ett sätt att ta tillvara kommunens kulturarv och den stora kunskap som finns lokalt och ge det vidare till nästa generation.

(Tierps kommun är belägen i Uppsala län.) Detta är en artikel, författad av Victoria Hallberg, verksamhetsutvecklare på Sveriges Hembygdsförbund.

– Många kulturarvsföreningar efterfrågade mer kontakt med barn och unga. Samtidigt antog kommunen en ny vision om att ta tillvara det lokala kulturarvet, att kommunens unga ska få uppleva och känna stolthet över det. Då började vi forma projektet Kulturarvstrappan, säger Louise Magnusson, kultursekreterare i Tierps kommun.

Kulturarvstrappan har byggts upp stegvis under flera år av kultur- och fritidsförvaltningen i samarbete med lokala kulturarvsföreningar. Under 2018 deltog alla årskurser för första gången, från sexårsklass till årskurs nio. Det är runt två tusen elever från elva skolor. Programmet är upplagt efter läroplanen och anknyter till de olika historiska perioderna eleverna läser om. Eleverna lämnar historieböckerna i klassrummet och upptäcker att historien faktiskt kan finnas runt husknuten. Många fler ämnen berörs också som matematik, idrott och hälsa och hemkunskap. Ett annat syfte är att främja självkänsla, förståelse och trygghet hos eleverna vilket ingår i skolans uppdrag och värdegrund.

– Vi har ju så mycket fantastisk historia i vårt närområde. Kulturarvstrappan är en kulturarvs garanti för hela grundskolan. De yngsta eleverna i årskurs ett besöker Vendel och får lära sig mera om järnåldern. Sedan arbetar man sig framåt i tiden, förklarar Louise Magnusson.

Varje skola i kommunen har ett kulturombud som underlättar dialogen mellan skola och kommunen. De träffas ett par gånger per år. De medverkande föreningarna samlas för en kickoff på de olika besöksmålen varje år. Under 2018 var träffen i Tobo och en museipedagog från Upplandsmuseet föreläste. De får också ett mindre arvo-

de. Kostnaderna för elevernas resor kan hållas låga då de samordnas av kommunen. Totalt landar hela satsningen på drygt hundra kronor per elev och år.

Tar emot tre klasser per dag

Amanda Bergh är lärare för årskurs fem och också medlem i hembygdsföreningen i Söderfors. Hon är uppvuxen i trakten och vill ge nya generationer del av ortens rika kulturarv.

– Vi tar emot tre klasser per dag och de får gå i olika stationer, bruksvandringen, smedjan och bagarstugan. De får både teori och praktik och inte minst kunskap om kvinnornas historia. Vål hemma får eleverna en frågesport med frågor om dagen som uppföljning. Det tycker de är kul!

Kommentarer Klass 5, Ankarna: Årskurs fem besöker Söderfors bruk och hembygdsförening. ”Det var roligt att få prova på att baka bröd som man gjorde förr i tiden”, tyckte Alva Andersson. Joel Lindfors tyckte att; ”det var roligt att få prova sakerna i den gamla ankarsmedjan.” ”Det var intressant att få veta mer om hur det var i Söderfors förr i tiden,” tyckte Isabella Silva Jorquera.

Fakta om de olika besöksmålen

Förskolan deltar sedan 1987 i ett folkmusikprojekt med folkmusikpedagoger. Eleverna möter både musiken, instrumenten och berättelserna.

I årskurs ett åker eleverna till Vendel, platsen som har givit upphov till en hel tidsperiod i Sveriges historia, före vikingatiden år 550–800 e Kr. Vårdar här är Vendels hembygdsförening som har hand om Vendeltidsmuseet, Mariebergs skolmuseum, lantbruksmuseet och en väderkvarn.

Samtidigt åker årskurs två till Hållnäs halvön och kulturreseptatet Lingnåre. Här finns spår av bostäder, odlingar och gravplatser efter människor som bott här under vikingatiden. Vårdar under Kulturarvstrappan är Hållnäs hembygdsförening.

Årskurs tre besöker Örbyhus slott vid Vendelsjön med anor från medeltiden. Och det var ju här kung Erik XIV satt fången under sina sista år i livet. Eleverna gör en resa i tid och rum med vårdar från föreningen Kultur vid Örbyhus slott.

Till Herrgårdsbyggnaden i Västland åker årskurs fyra. En gång bodde ägaren till Västlands bruk här. Senare fick gratialister, smedsänkor från bruket, flytta in. Sedan 1961 har den dock tillhört Västlands hembygds-

förening som också är värdar under besöket.

Årskurs 5 åker till Söderfors bruk som ligger på en ö i Dalälven. Här fanns de förutsättningar som behövdes för att starta produktion av fartygsankare på 1600-talet. En av smedjorna finns kvar tillsammans med stora delar av bruket. Här finns också en bagarstuga där man kan testa på att baka på kulturhistoriskt vis. Värdar här är Söderfors hembygdsförening.

Karlholm

I årskurs sex åker eleverna till Karlholm där man kan se Sveriges enda ånghammare – i drift. Den finns i Lancashiresmedjan som med sin moderna teknik invigdes 1880. Skolstugan har också gamla anor och bruksägaren ordnade redan 1739 undervisning för barnen på orten.

Vallon bruket i Lövsta var Sveriges största under 1700-talet. Hit åker eleverna i årskurs sju. Eftersom bruket härjades av brand under början av seklet byggdes det upp enligt en fulländad barockplan. Här syns tydlig skillnad mellan herrgård och arbetarbostäder, åtskilda av tre bruksdammar.

I årskurs åtta får eleverna prova på både smide och sågning vid Strömsbergs bruk. Järnhanteringen där upphörde 1920 för en ny epok med skogen i centrum som då tog sin början. Runt bruket och i kolgården kolades timmer från skogen och restprodukter från sågen. Värdar under Kulturarvstrappan är Strömsbergs bruks Samarbetskommitté som visar.

I Tobo bruksmuseum rymmer hela 1900-talet med tillverkning av skidor, radio- och TV-apparater, snickerifabrik och Monark-koncernens mångskiftande verksamhet. Eleverna i årskurs nio får prova att svetsa ihop radiomottagare. Kulturföreningen T är värd.

**Har din förening kontakt
med skolan på orten?
Skriv och berätta!**

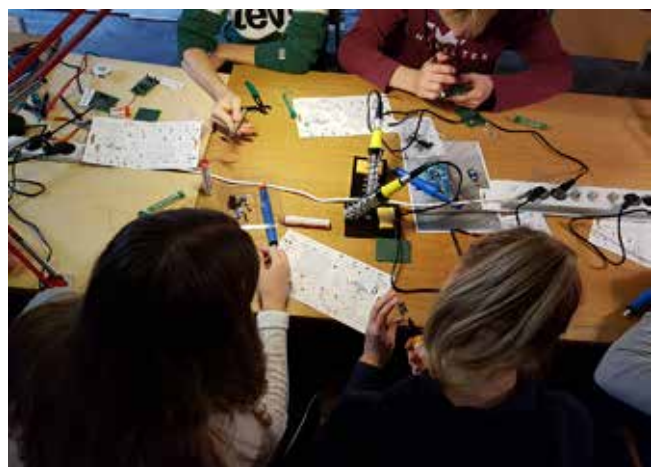
Visning av ånghammaren i Karlholm. Foto: Louise Magnusson

Så säger Läroplanen

”Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar” (Lgr 11:7)

”Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa.” (Lgr 11:9)

*Victoria Hallberg
verksamhetsutvecklare
Sveriges Hembygdsförbund*

Lödnings av radioapparater i Tobo. Foto: Louise Magnusson

Jan Bergerlind

– illustratör och konstnär

Tomtar finns dom? Frågan är aktuell inför den stundande julen. En som kanske vet är Jan Bergerlind, som varje dag konfronteras med tomten. Jan lär vara den som vet var tomten finns och var han trivs bäst.

För att komma till Jan får man först ta sig till Hyssna, söka sig genom Melltorps radby, åka över ån Surtan, upp för backen, svänga till höger och efter några hundra meter ligger Anderstorp där Jan huserar med sitt jobb och sin familj. Inne i huset gläfsar en hund. Jan hälsar välkommen på trappan till sin ateljé som ligger inrymd i ett mindre hus på tomten.

Jan håller just på att göra klart beställningar som ska skickas ut inför den stundande julen. Det börjar bli skarpt läge. Hyllorna där vi står är fyllda med julmotiv. Tomten är huvudfigur och han, för det är ju en han, känns väl igen. Ofta tillsammans med djur, människor som är vänligt sinnade och ett härligt vinterlandskap. Var kommer alla idéerna ifrån?

– Ja, det är ofta från min närmaste omgivning, berättar Jan och visar ett motiv med en vacker gammal stenbro i Hyssna. Platser som Åsle Tå utanför Falköping och Äskhults by nära Hallandsgränsen är platser som inspirerar och där tomten är i sitt rätta element. Människor på bilderna är ofta någon jag mött eller känner, om än något omvandlad. Ingen kan gå riktigt säker, skojar Jan. En händelse eller situation kan när som helst inspirera.

Jan har inte alltid målat tomtar men som så mycket här i livet så ingriper ödet och saker och ting faller på plats. Jan föddes i Göteborg och redan tidigt under de första skolåren var teckning ett stort intresse.

– Du får inte sluta att måla, minns Jan att en lärare sa.

Efter avslutad skolgång försörjde sig Jan bland annat med att jobba på posten i Göteborg. Teckna och måla var dock det han helst ville ägna sig åt. Ett tag jobbade han gratis på en reklambyrå, enbart för att få ägna sig åt det han älskade mest, att teckna och måla. Karikatyrer av kända politiker var kul att göra.

– Jag gick krokikurser och lärde mig ofantligt mycket genom att avbilda levande människor, berättar Jan.

– Jag tog också en korrespondenskurs på Famous Artist's school, som är ett amerikanskt korrespondensinstitut. Där lärde jag känna Norman Rockwell, en mycket välkänd illustratör och konstnär, berömd

för sina illustrationer av Tom Sawyer och Huckleberry Finn och illustratör på den amerikanska tidningen Saturday Evening Post. Hans kunskaper har gett mig mycket. För några år sedan besökte jag tillsammans med min fru det museum i USA som han grundat och som bär hans namn, det var en stark upplevelse.

Det hände mycket under de här åren.

Jan träffade sin fru Lise-Lotte och genom hennes pappa, som var redaktör på facktidskriften Sjömannen, fick Jan chansen att göra illustrationer till denna tidning. Uppmuntrad till att försöka få fler uppdrag samlade Jan därefter en del av sina idéskisser, tog tåget till Stockholm, knackade dörr hos förlagen, blev nobbad med uppmaningen att åka hem och öva. Det gjorde Jan, övade och övade. Så småningom blev det napp. Det

Profilen

droppade in beställningar. Det ena gav det andra och snart kunde Jan titulera sig illustratör på heltid. Reklambyråer, bok- och tidningsförlag ville ha hans tjänster. Snart hade han uppdrag över hela Skandinavien och delar av övriga Europa. Mot slutet av 1990-talet blev det dock för mycket.

– Orken tog slut, jag blev tvungen att dra i bromsen, säger Jan.

Frågan var bara vad jag skulle kunna göra istället.

– Teckna och måla var ju det enda jag kunde. Det var då som tomten så småningom växte fram. Det var trevande försök i början, berättar Jan.

– År 2005 fick jag möjlighet att vara med på Formexmässan i Stockholm. För den oinvidige är detta Nordens största mässa för inredning och design. Hit kommer inköpare och journalister från hela Skandinavien. Det blev en monter i skymundan första året men trots det några beställningar med hem. Året därpå blev det bättre placering på mässan och därmed också fler beställningar.

Jans tomtar är populära

De finns förstas på julkort men även på bonader, bricor, skärbrädor, pussel, almanackor och mycket annat. Varje år försöker Jan presentera några ”nya tomtar”. Det är inte gjort i en handvändning utan kan ofta ta flera veckor innan det nya motivet är klart och Jan känner sig

Tomteparadis. Här ses illustratören och konstnären Jan Bergerlind i den miljö han trivs bäst. © Jan Bergerlind

nöjd med resultatet. Då ska också juryn och domaren, hustru Lise-Lotte, ha godkänt det hela. Idéskiss blir så småningom motiv som målas på duk med vattenlös-
lig olja efter alla konstens regler. Jan har utvecklat stor skicklighet i framställningen av sina bilder. Från att ha varit en av våra mest kända och anlitade illustratörer för bok- och tidningsförlag är nog Jan idag en av våra mest kända totemålare och den mest efterfrågade.

I våra svenska hjärtan

Vår bild av tomten är ofta en figur formad utifrån konstnären Jenny Nyströms perspektiv. Det är Jenny Nyström som har illustrerat Viktor Rydbergs välkända dikt Tomten – ”Han står där så grå mot ladugårdsvägg grå mot den vita driva”.

Jenny Nyströms julkort är älskade och berömda. Hon var och är nog fortfarande Sveriges mest kända illustratör av tomten. Idag är Jan Bergerlinds tomtar nästan lika kända och mycket efterfrågade.

Mycket har hänt

Sedan år 1975, då Jan blev illustratör på heltid, har det förstås hunnit hända en hel del. År 1979 gick flytten till Hyssna då hustru Lise-Lotte som nyutexaminerad läkare hade fått en tjänst på Skene lasarett. Tre barn har vuxit upp i Hyssna och är nu så gott som utflugna. Som ensamföretagare håller Jan hårt på arbetsmoralen

med regelbundna tider för både jobb, motion med hunden, mattider med mera. Hösten innebär bråda tider för utskick till bokhandlare, butiker och andra beställare. Leveranser går till hela Norden, delar av Europa och Nordamerika. Det finns en stor internationell publik. Roliga och stimulerande händelser är julmarknader. Tjolöholms julmarknad är jättetrevlig, berättar Jan och rekommenderar ett besök.

Idag är Jan en väl etablerad konstnär som har haft flera utställningar med stor framgång. Den första på Strandverket i Marstrand och under förra säsongen utställningen ”Visst finns dom” på Lidköpings konsthall. Tomten är inne i finrummet. Jans tomtar lockar publik, väcker känslor och minnen.

När jag lämnar tomteverkstaden hör jag Jans schäfertik gläfsa. Det är dags. Jag har fått mitt, i form av en mycket trevlig, intressant och lärorik intervju. Nu vill hunden Selma ha sitt. Med tanke på Viktor Rydbergs dikt där ”hunden sin husse känner, de är ju goda vänner” så blir det säkerligen en runda i naturen. Jag glömmar att fråga om Jan tror på tomten. Kanske är det som med de flesta av oss att det går över när man blir stor, men ändå, när julen kommer då ska tomten vara med.

Anna Faxgård

Förhöjt

investeringsbidrag

ett helt år till !

Försäkringsrådet har beslutat att förlänga det höjda investeringsbidraget på 50 % för vattenfelsbrytare till **31 oktober 2019**. Det innebär att om ni installerar vattenfelsbrytare får ni hela 50 % av investeringen tillbaka, dock maximalt 5 000 kr. Vi rekommenderar Vatette vattenfelsbrytare.

Psst! För brand- och inbrottslarm får ni 20 % av investeringen tillbaka, dock maximalt 5 000 kr per åtgärd.

0200-22 00 55 | forsakring@hembygdsforbundet.se
facebook.com/hembygdsforsakringen | hembygd.se

Kontakta valberedningen

Valberedningsarbetet inför Västergötlands Hembygdsförbunds årsstämma nästa år (2019) den 12 maj på Axevalla Folkhögskola har redan börjat. Vi vill gärna ha förslag på lämpliga kandidater till förbundets styrelse.

**Kontakta sammankallande i
valberedningen – Mona Lorentzson,
telefon 070-85 77 167**

Att titta på regnbågen förstör tänderna

Uttrycket i rubriken är ett talesätt från Peru bland inka-folket. Det finns många citat från förr vad avser tänder.

”Skåda inte en given häst i munnen” är ett välkänt citat. Det betyder att man inte kritiskt ska granska en gåva. Men man kan också anta att hästens ålder kan avgöras genom en titt på djurets tänder.

Människor i vår tid kan skatta sig lyckliga för den tandvård som i varje fall Sverige tillhandahåller.

Tandvården förr var inte vad den är idag.

Den svenska Folk tandvården startade 1938 och då endast som barntandvård. Men den byggdes snart ut och kom även att omfatta tandvård för vuxna.

Omkring 1860 fanns det i Sverige 21 så kallade tandläkare enligt en uppgift, men de var inte speciellt utbildade i tandvård utan de var läkare utan odontologiska kunskaper. Tandvården i äldre tider var inte vad vi kallar vård idag. Det sägs att Karl XIV Johans ”tand-

Tandutdragare. Detta ”medicinska verktyg” har vi fått låna av Inger Friggeråker i Stenstorp, som uppger att det enligt hennes far har använts av en smed i Björkängs församling (Töreboda).

läkare” var en urmakare. Tick, tack, tala om att skåda någon i munnen, i detta fall kungens. Kanske var högreståndsfolkets tandvård ettrigare, ty de hade bättre råd att använda socker, till skillnad från fattigt folk.

När jag började skolan i slutet av 1940-talet fanns skoltandvården i Tidån, där tyska tandläkare arbetade. Jag minns en ovanligt grym ”stasitant” som behandlade mig. Men det fanns undantag; en annan tandläkare, en manlig tysk sådan, var mycket humoristisk och kallade mig Munharmonika. Han visste hur man skulle behandla motsträviga barn.

Monika Moberg

Skrivare samlades i Vara

Lördagen den 6 oktober samlades närmare trettio skrivare och utgivare av hembygdsskrifter till hembygdsförbundets skrivardag på Vara folkhögskola. Föreläsare var Lindy Malm från före detta Rydins Tryckeri i Vårgårda, numera Åtta.45 Infomedia AB, tryckeriet som trycker Västgötabygden. Jessica Bergström från Väst-
arvet informerade om databasen prisma.vg

(se även sidan 4).

Jan-Olof Berglund, vice ordförande i Västergötlands Hembygdsförbund och medlem i redaktionskommittén, hälsade välkommen och sände en krya på dig-hälsning till Ann-Britt Boman, som är den som planerat skrivardagen men som fått förhinder.

Jan-Olof informerade även senare under dagen om Sveriges Hembygdsförbunds nya hemsida. Föreningar anslutna till hembygdsportalen måste lägga om sina hemsidor enligt det nya systemet senast den 31 december.

Lindy Malm – kontaktperson

Lindy Malm är vår kontaktperson på tryckeriet i Vårgårda och den som ser till att Västgötabygden blir en färdig produkt, som sänds ut till våra prenumeranter.

Lindy, som har en mångårig bakgrund inom tryckeribranschen, berättade på ett livfullt sätt om hur det kan vara på ett tryckeri. Inte minst alla kontakter som måste till för att trycksaken ska hinna fram i tid till beställaren. Numera anlitar tryckerierna oftast externa bokbinderier. Transporter till och från tryckeri, bokbinderi och beställare ska klaffa, och ibland uppkommer stressmoment, om en länk i kedjan får problem.

Lindy berättade om många roliga episoder inom tryckerivärlden.

Utvecklingen har förändrat tryckeribranschen. Förr fanns typografer, som fick sätta all text, ett tidsödande arbete. I och med digitaliseringen av trycktekniken försvann denna yrkesgrupp successivt från och med 1970-talet.

Idag sätts trycksakerna av formgivare eller layoutare i en dator och sänds via internet till tryckeriet som ser till att det blir en färdig produkt.

Undertecknad gör layouten och sätter tidningen Västgötabygden i min dator, lägger in bilder efter behandling i Photoshop och när det känns färdigt sänder jag över till Lindy Malm, som ser över bilderna, om det är något som behöver rättas till. Han har sedan ansvaret för att tidningen blir tryckt och utsänd till våra prenumeranter. Tidningsprogrammet som vi arbetar med är

Lindy Malm, vår kontaktperson på Åtta.45 Infomedia AB i Vårgårda.

Adobe Indesign. Lindy Malm svarade även på frågor och han informerade om bildbehandling och papperskvaliteter.

Ansvarig utgivare av hembygdsskrifter

En ansvarig utgivare är en ansvarig person enligt tryckfrihetsförordningen eller yttrandefrihetsgrundlagen.

För vissa medier måste en ansvarig utgivare utses, medan det är frivilligt för andra medier.

För medier som ges ut mindre än fyra gånger per år är det frivilligt att ange ansvarig utgivare.

Frågor om ansvarig utgivare handhas av Patent- och registreringsverket eller Myndigheten för press, radio och tv. Det senare är knappast en verksamhet som en vanlig hembygdsförening ägnar sig åt.

Tryckår och tryckare

En uppgift som man ofta glömmer som utgivare av hembygdsskrifter är att ange tryckår och vem som har tryckt häftet eller boken. Enligt lag är man skyldig till det. Viktigt för läsaren är även att det finns uppgift om innehållet.

Pliktexemplar

Ett pliktexemplar, arkivexemplar eller biblioteksexemplar är ett exemplar av en trycksak eller ett annat verk, som enligt lag måste levereras till plikt- eller friexemplarsbiblioteken, att arkiveras för bl a forskningsändamål. Pliktexemplar ska utan kostnad levereras av **tryckerier**, förlag eller distributörer. Pliktexemplaren sänds till Kungliga biblioteket i Stockholm och till universitetsbiblioteken i Lund, Stockholm, Uppsala, Linköping, Göteborg och Umeå.

Monika Moberg

Hänt på bögda

Kyrkogårdsvandring i Tranemo

I den mest underbara sommarkväll var det dags för den tredje kyrkogårdsvandringen i Tranemo. Uppskattningsvis mellan 60 och 70 personer kom för att få höra om tidigare bybor och deras livsöden. Bertil Olsson och Elisabet Haarala från hembygdsföreningen berättade om olika personer. Vi fick höra om den mycket intressanta prästen i Tranemo, Anders Elgqvist, och hans liv från Drängsered via missionärsäventyr i Kina till lantlig prästtillvaro i Tranemo. Den för födande kvinnor så viktiga barnmorskan presenterades: Amanda Liljedahl från Tostarpsgatan. Många människor kom till världen med hjälp av denna kraftfulla och kunniga kvinna. Riksdagsman Ragnar Svenningssons liv och gärning presenterades också liksom flera andra personer.

Intresset var stort och de som samlats tyckte att de haft en givande och meningsfull kväll med mycket ny kunskap. Det är en stor del av det tidigare Tranemos historia, som ligger bland våra avlidna. Det är intressant att återuppliva den och koppla dessa människors gärning till det lokalsamhälle vi lever i idag. För spåren finns!

*Elisabet Haarala
Tranemo Hembygdsförening*

Grattis Herrljunga!

Spårabolstugan i Herrljunga. Foto: Monika Moberg.

Herrljunga Hembygdsförening har fått ytterligare utmärkelser! Föreningen har nu även utsetts till Årets kulturhistoriska förening i Sjuhärad 2018. Därutöver får man kommunens Bygg-, miljö- och landskapspris.

Tidigare i år har Herrljunga Hembygdsförening blivit Årets Hembygdsförening såväl i Västergötlands Hembygdsförbund som i Sveriges Hembygdsförbund.

Motiveringen från De sju häradernas kulturhistoriska förening lyder: ”Herrljunga Hembygdsförening tar sitt uppdrag på fullaste allvar och de verkar med glädje och stort engagemang som en betydelsefull faktor i dagens samhälle för hembygden och kulturarvet. De har ett inkluderande och framtidsinriktat tänk och deras initiativ till nätverkande är föredömligt, de agerar, syns och uppskattas såväl i samhället som via sociala medier.”

Höstvandring i kalkstensbrott på Kinnekulle

Ett 25-tal personer deltog i vandringen i Cementas gamla kalkstensbrott, som anordnades av Kinnekulle Hembygdsförening.

Ordföranden Björn Sjöstedt hälsade alla välkomna. Benny Lönn visade de olika geologiska tidsåldrarna på ett egenhändigt gjort och mycket pedagogiskt uppställt diagram. Birgitta Gärdefors nämnde att tillverkningen i brottet började 1892 och avslutades 1978 då ca 30 miljoner ton kalksten hade brutits.

En landskapsvårdsplan upprättades där målsättningen har varit att brottet skall vara en del av landskapet utan att försöka dölja människans ingrepp. De lodräta väggarna är ett värdefullt åskådningsmaterial för de olika kalklagren. Den anlagda dammen i södra delen syftar till att försörja Munkängarna med vatten eftersom man beförde att grundvattenströmmarna skulle strypas i och med verksamheten i brottet.

Vi promenerade vidare och tittade på de olika kalkstenslagren, undre rödsten, grå kalksten (täljsten) är bra till stenhuggeri, övre rödsten och leversten.

Kjell-Åke Lundin hade i sin ungdom arbetat i brottet, Lennart Olsson hade arbetat på Cementa i Hällekis och de berättade om detta. Stig Persson beskrev den kemiska arbetsprocessen vid cementtillverkningen.

Samtalskväll i Ljungsarp

Ljungsarps Hembygdsförening bjöd in **Torleif Junkell** till en samtalskväll i Missionskyrkan, där flera av de drygt 30 deltagarna berättade om upplevelser, händelser och personer de upplevt under barn och ungdomstiden.

Torleif (bilden) började med att berätta om bland annat Lennart på Husbacken, Svenningssons i Övrabo och om Sven Sjöblom som var biten av gammaldans. Hans uttryck var ”rasande roligt att dansa”.

Den gamla skolan diskuterades också och minnen från lärarna Ester Selen och Göransson. Det var många roliga episoder som var på tapeten. Flera av deltagarna talade om att de fick kvarsittning, sådant förekommer inte nu.

Tyvärr så är Ljungsarpskolan riven och en epok har gått ur tiden, vilket också diskuterades. De flesta tyckte att det är en tråkig framtid för bygden.

Vi konstaterade att igenväxningen av lövträd utmed bergväggen på en del ställen var stor och här bör en röjning göras (kommunen är markägare). På de plana kalkhällarna finns stora förutsättningar att det på sikt kan etableras en alvarvegetation liknande den på Österplana hed. Alla var överens om att det stora kalkstensbrottet är en intressant plats med tillfälle till promenader med en fin utsikt, studier av geologin med de olika kalkstenslagren och en intressant industrihistoria.

I brottet finns en utomhusutställning som visar på verksamheten med ett antal foton.

Vi intog medhavd matsäck på en väl vald plats med en fin utsikt.

*Birgitta Gärdefors
Kinnekulle Hembygdsförening*

Det fanns mycket mera att ventilera och besökarna önskade en fortsättning nästa år. En trevlig kväll med god gemenskap.

*Ulla Andersson
Ljungsarps Hembygdsförening*

Isa af Lygnern

Lördagen den 2 augusti 2018 gick 40 personer ombord på Isa af Lygnern för en färd på sjön Lygnern. Tostareds Hembygdsförening hade chartrat båten för att medlemmar och andra intresserade skulle få veta lite mer om sjön och allt som hänt runt den under år och sekler. Isa af Lygnern är en nybygd skönhet som sedan 2012 trafikerar sjön för nöjesresor.

Vår ciceron Christer hade ofantligt mycket att berätta om flora och fauna, om människor och livsöden och inte minst om föreningen som tog sig för att skapa en efterföljare till Isa, men nu inte ång- eller dieseldriven utan med elmotorer.

Vi hade tre fullmatade timmar med fakta, skrönor, fika, sol och lagom vind.

Tostareds socken gränsar mot Lygnern, som är 18 km lång och cirka 2,5 km bred och sträcker sig mellan Sätilla och Fjärås Bräcka. Sjön har i alla tider varit viktig som transportled och att ångbåten Isa, som reguljärt trafikerade sjön från ände till ände mellan 1890 och 1924, hade en stor betydelse för transporter till och från våra trakter finns många exempel på.

David Johansson föddes 1892 i Kulla, Tostared. Han förde dagbok mellan den 8 oktober 1908 och den 2 november 1910. Därefter emigrerade han till Amerika och ändrade efternamnet till Johnson.

Boken har återbördats till släkten i Tostared och av hans noteringar framgår tydligt hur viktig Isa var i det dagliga livet. Mjölken kördes från Kulla till Sjögårde brygga för vidare transport till mejeriet i Kungsbacka. Varor från Göteborg levererades via båten.

Den 17 november 1908 noterade David ”Pappa var i Göteborg gick på båten.”

Pappan gjorde ofta resor till Göteborg via Isa och sedan tåget från Fjärås. Men det var lika vanligt att David och en bror, oftast Martin, körde med häst och vagn till Fjärås och högg ved och sedan tog en av dem båten tillbaka.

Den 7 augusti 1909 körde David ved till stationen i Fjärås, ”... satte hästarna vid Bräcka och seglade hem.” Dagen efter tog brodern John båten tillbaka och fodrade hästarna. Och så höll det på.

Text: Eva Borgvall

*Foto: Sven-Olof Carlsson
Tostareds Hembygdsförening*

**En levande hembygd
öppen för alla**

Hembygdsrörelsens vision

Min skolbänk

Detta är en berättelse om skolbänken som jag fått av min farfar Seth Jonsson.

År 1836 föddes Eva Sophia Rodhe i Harplinge, Hallands län. Hennes far var prosten Magnus Rodhe och hennes mor var Ejda Norman. Eva Rodhe grundade och introducerade Kindergarten i Sverige.

Eva fick sin uppfostran och utbildning i hemmet och hos släktingar i Uddevalla. Därefter gjorde hon en utlandsresa till Frankrike och Schweiz 1861–1862.

När Eva kom hem övertog hon en liten flickskola i Uddevalla och ledde den i 16 år.

Hon ville ha mer praktisk utbildning i skolan och önskade uppnå mer jämvikt mellan teori och praktik och beslöt sig för att resa utomlands och studera hur det var där.

Hennes kollega och vän Maya Nyman följde med på resan. De studerade bland annat Kindergartensystemet, besökte Frankrike, Tyskland, Belgien och Italien. Resan tog tre år.

År 1881 grundade och introducerade Eva Rodhe **Praktiska arbetsskolan** (Kindergarten) i Göteborg med Maya som lärare. Barnen var i åldrarna fem till nio år. Mottot var att utveckla barnens moraliska egenskaper. Flit, ordning, skärpt iakttagelseförmåga och praktisk duglighet där slöjd och handarbete var viktiga ämnen.

Eva Rodhe hade inspirerats av Nääs slöjdläro- seminarium som startat 1875, där handens pedagogik gällde hela skolgången.

Eva Rodhe tog initiativ till att skolköksundervisning startade i Göteborgs folkskolor för flickor mellan 12 och 14 år.

Eva har också tilldelats kungliga medaljen Illis Quorum.

Eva dog 1919.

Vi förflyttar oss nu till år 2018

Mitt barnbarn Elin är tio år och sitter på skolbänken och skriver: ”Språk jag kan flytande eller bara lite av. 1. SVENSKA 2. Engelska 3. Spanska 4. Franska 5. Pålska 6. Finska 7. Tyska 8. Danska 9. Norska

Dialekter som jag kan prata lite av som är på riktigt
1. Västerjötiska

Namn för tanter 1. Brita 2. Barbro 3. Anita 4. Gunila 5. Maj 6. Birgit 7.”

Vid förhör med Elin vet jag inte om språken är riktiga, men det låter bra. Elin frågar då mig om jag vet vad Flåsbåge är

Skolbänken. Denna har Barbro fått av sin farfar Seth Jonsson.

När jag frågar Elin vad hon har för framtidsplaner vet hon inte.

Då visar jag min uppsatsbok från tiden när jag gick i fjärde klass (jag var tio år) om mina framtidsplaner.

”När jag blir stor skall jag bli sköterska. Då skulle jag vilja vara på barnsjukhuset. Jag skulle passa barnen och ge dem sprutor och bada dem. För att bli sköterska måste man ta realen och sedan gå i olika kurser. Jag vill bli sköterska bara för att jag tycker det är skojigt att passa barn och ge dem sprutor”

Skolbänken

Kan du något om var denna skolbänk är gjord? Min farfar gav alla sina tolv barnbarn var sin skolbänk. Det jag vet är att min farfar fick skolbänkarna av Biskop Rodhe i Göteborg. Farfar Seth var stationerad på Frälsningsarméns härbärke, manliga sektionen i Göteborg, mellan åren 1922 och 1930. Skolbänkarna hade använts på Kindergarten i Göteborg. Jag vet inte vilket år farfar fick skolbänkarna.

*Barbro Svensson, Sollebrunn
ersättare i VHF:s styrelse*

Snövinter. En bild med en tomte som ser ut att vara på väg hem till fjällgården med sin husbondes ko. © Jan Bergerlind

**Tack för i år och
en God Jul och
ett Gott Nytt År 2019
tillönskas alla
våra läsare!**

I skolans värld

Den lilla landsortsskolan, där jag hade min första tjänst, saknade gymnastiksal. Då andan föll på gick vi ut på skolgården och spelade brännboll eller till skogsdungen strax intill. Kurragömma var populärt men inte precis hos fröken. Jag gömde mej lite slött bakom en björk och sneglade på klockan.

Olof fann min situation ohållbar och förstod att en räddningsaktion var av nöden.

Upphetsat väste han bakom sin sten:

– Fröken, fröken du ä för tjocker, du suns!

FN-dagen

Jag går över skolgården tidigt på morgonen den 24 oktober och upptäcker en liten gosse iförd luftgevä. Innan jag hinner tillhålla honom om det olämpliga i företaget ingriper upprörd elev ur annan klass. Men den lille skytten ger svar på tal:

– Ja får *visst* ha bössa med mej för vi ska spela fredspjäs på FN-dagen. Sketonge!

*Gudrun Wäpling
Falköping*

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Varje enskild hembygdsförening avgör själv vilket studieförbund man vill samarbeta med.

Nästa nummer av Västgötabygden, nummer ett 2019, kommer i slutet av februari. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Västgötabygden publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande,
Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-9436175. E-post: birgitta.fristad@telia.com

Hans Menzing, Marumstorget 1,
532 32 Skara, tel 0511/12643.

E-post: hans.menzing@telia.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare,
tel 070-642 56 70, Norra Bergvägen 16B, 541 32 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller monika.moberg@blackhornet.me

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
540 15 Våring, tel 0708-42 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 0303-74 98 78. E-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad,
465 97 Nossebro, tel 0512-531 50.

E-post: frammestad@tagebrolin.se

Leif Brunnegård, Asklanda, 447 93 Vårgårda,
tel 0322-66 11 43. E-post: leif.brunnegard@gmail.com

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp, tel 070-620 66 66. E-post: bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna,
tel 0320-397 77. E-post: anna.faxgard@telia.com

Förbundsordförande: Sven-Åke Mökander,

Markgatan 39, 441 51 Alingsås, tel 0322-67 23 10,
070-672 31 56. E-post: svenake.mokander@gmail.com

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Förbundssekreterare: Jan-Henry Svensson

Södra vägen 4, 532 94 Tvärred, 0321-500 35,
070-208 53 27. E-post: janhenry.svensson@vgregion.se

Förbunds-kassör: Tommy Kroon.

Timmermansgatan 19, 532 33 Skara. 0511-145 49, 0705-91 24 55. E-post: tommy.kroon@kunskapstradet.se

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-105 50, bostad 0511-37 03 30.
Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

**Har Du adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.**

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Tomtefamilj på Åsle Tå

Åsle Tå med Sveriges största samling av backstugor utanför Falköping är en välbesökt plats sommartid. Husen ligger på sina ursprungliga platser, utmed den slingrande tågatan och Kolaforsen – en unik historisk miljö från 1700- och 1800-talen. Besök gärna stugorna, när det blir sommar igen. Stig in och upplev de genuina interiörerna.

Åsle Tå. Ytterligare ett vackert och stämningsfullt tomtmotiv, skapat av Jan Bergerlind. På den slingrande tågatan vandrar tomtefamiljen fram, sakta så att tomtebarnen hinner med att rulla en stor snöboll, som kanske blir en snögubbe så småningom. © Jan Bergerlind.